

О. О. Пукліна (Київ)

Скляний арибал з Ольвії в збірці Національного музею історії України

В Національному музеї історії України зберігається понад 20 тисяч предметів, які походять з розкопок античного міста Ольвія в 1935–1940 рр. Однією з репрезентативних є колекція античного скляного посуду та виробів зі скла, у складі якої вирізняється група скляних посудин або їх фрагментів невеликого розміру. Вони призначалися для зберігання різних лікарських речовин та косметичних засобів, які використовувалися при догляді за тілом — пахощів, пудр, рум'ян, помад, мазей для пом'якшення шкіри. Пахощі й косметичні засоби застосовувалися і в поховальному обряді та під час культових відправ [1, с. 98].

В Північному Причорномор'ї скляний парфумерний посуд знайдений в багатьох античних, скіфських та сарматських пам'ятках. Найбільш ранні посудини, виготовлені в техніці піщаного сердечника, датуються другою половиною VI ст. до н. е. В I ст. до н. е. сирійським майстрами було винайдено складову трубку. Це дозволило урізноманітнити форми посуду, в тому числі і для парфумів. З цього часу для зберігання пахощів використовувалися скляні посудини з тонкого прозорого та кольорового скла — бальзамарії, флакони, гутуси, арибали тощо.

В ольвійській колекції музею парфумерний посуд римського часу представлений декількома формами посуду. Більшість з них збереглася у фрагментарному стані, що обумовлено специфікою матеріалу — крихкістю та іризацією. Однією з рідкісних знахідок є фрагмент скляного арибала з розкопок Нижнього міста Ольвії в 1935 р. (інв. № Б 2 — 1552). Збереглася його верхня частина з широкими відігнутими вінцями, циліндричним горлом та двома широкими вертикальними ручками (рис. 1: 1). Скло прозоре з блакитнуватим відтінком, насичене бульбашками.

В арибалах зберігалася масло для натирання тіл атлетів, і вони, зазвичай, входили до палестричного набору. В ручки посудини протягувалися кінці бронзової дужки або шнурка для підвішування до поясу (рис. 1: 4). Залишки таких дужок іноді зберігаються у скляних арибалах [2, р. 220, cat. 639]. В перші століття нової ери спорт відігравав значну роль в житті населення Римської Імперії, в тому числі й у мешканців Північного Причорномор'я. Ручки арибалів нагадують дельфінів — священних тварин Аполлона, який разом з Гермесом та Гераклом вважався патроном спорту [3, S. 79]. В літературі такі посудини одержали назву *Delphinium-flasch* або *Baden-flasch* і були обов'язковими аксесуарами під час змащування тіл після купання. К. Айсінгс виділила відомі їй арибали у форму 61 [4, р. 78–79]. Ці посудини відомі як

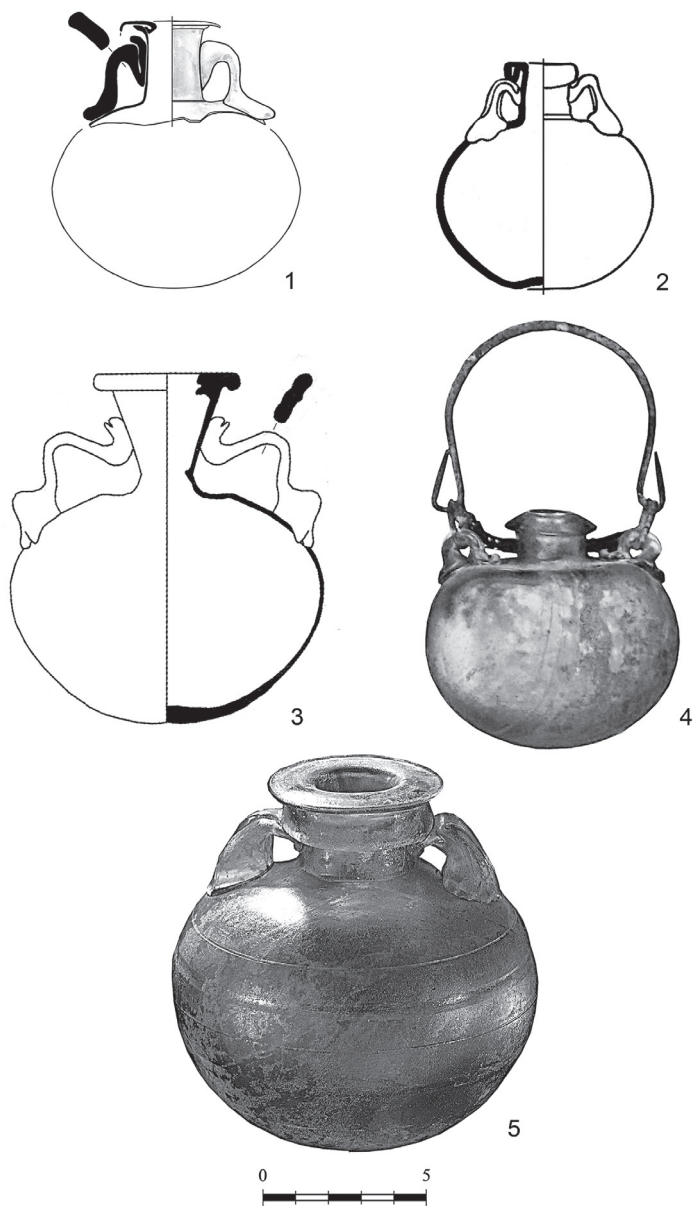

Рис. 1. Арибали:

1 – Ольвія, Національний музей історії України (рисунок Пукліної О. О.); 2 – Бельбек IV (за: [9, с. 44–45]); 3 – Широка Балка (за: [15, с. 220, 271]); 4 – Музей Лувр (за: [2, р. 220]); 5 – Пантікапей, Державний Ермітаж (за: [12, с. 171])

у східних, так і в західних провінціях Римської Імперії з I по IV ст. н. е. [5, tabl. 38, 1–6, №170–175; 6, pl. IX, p. 33–36; 7, кат. 45–54; 8, p. 24, Abb. 9].

В Північному Причорномор'ї нараховується понад 15 скляних арибалів, хоча існує думка, що на цих територіях вони не набули значного поширення [9, с. 48]. Найбільша їх кількість (8 екземплярів) походить з некрополя Пантікапея з комплексів кінця I — початку II ст. н. е. [10, с. 156; 11, с. 155, табл. III, 15; 12, кат. 228, 346–349]. Ще один арибал з Пантікапея зберігається в Одеському археологічному музеї. Н. П. Сорокіна датує його II—III ст. [13, с. 271, рис. 2, 28]. Кінцем I — початком II ст. датується арибал з поховання 197 могильника Бельбек IV (рис. 1: 2) [9, с. 45–48, рис. 1, 10; 14, с. 136, рис. 5, 5]. В одному з кенотафів (об'єкт 3) некрополя Широка Балка таку посудину знайдено з речами другої половини II ст. (рис. 1: 3) [15, с. 220, 271, рис. 210, 3]. Два арибала з блакитнуватого прозорого скла походять з комплексів могильника «Совхоз 10» в Інкерманській долині. Один з них знайдений в урні 355, другий — в могилі 3 з монетою Філіпа Араба (244–249 pp.) [16, с. 119, табл. XXVIII, 24]. Фрагмент горла арибала з прозорого блакитнувато-зеленкуватого скла походить з міських шарів Горгіппії перших століть нової ери [17, с. 35, табл. 26, 6]. Знахідки арибалів відомі серед матеріалів перших століть Танаїсу [18, табл. 47, № 575].

Н. З. Куніна, дослідивши арибали з Пантікапею, зазначила особливості формування вінець та ручок цих посудин з різних склоробних центрів Римської імперії [11, с. 155]. Так, східні арибали відрізняються муфтоподібними вінцями, коротким горлом та маленькими ручками (рис. 1: 5). Натомість у західних посудин вінця відігнуті, широкі «дельфіноподібні» ручки вигнуті в нижній частині. За морфологічними ознаками фрагмент скляного арибала з колекції Національного музею історії України походить з західноримських майстерень і датується I—II ст. н. е.

І. І. Гуштіна та Н. П. Сорокіна зазначали, що на відміну від Пантікапея, де переважає імпорту малоазійської групи скла, в Херсонесі скляних посудин з майстерень Малої Азії небагато [9, с. 48]. Подібна тенденція просліджується і в Ольвії. Арибал з колекції НМІУ поповнює асортимент форм скляних посудин, які надходили до Ольвії із західноримських провінцій в перші століття нової ери.

Література

1. *Кадеев В. И.* Парфюмерия и косметика в античном Херсонесе // Древности, 1995: Харьковский историко-археологический ежегодник. — Х., 1995.
2. *Dulong V., Nenna M.* Les verres antiques du muse du Louvre II. — P., 2005.
3. *Schröder B.* Der Sport im Altertum. — Berlin, 1927.
4. *Isings C.* Roman Glass from Dated Finds. — Groningen, Djakarta, 1957.

5. *Filarska B.* Szkła starożytne. — Warszawa, 1946.
6. *Vessberg O.* Roman Glass in Cyprus // *Opuscula Archaeologica.* — Lund, 1952. — Vol. 7.
7. *Сагинашвили М. Н.* Стекланные сосуды Урбнисского могильника. Каталог. — Тбилиси, 1970.
8. *Polaschek K.* Romische Gläser im Rheinischen Landesmuseum Trier. — Trier, 1985.
9. *Гущина И. И., Сорокина Н. П.* Новые находки стеклянных сосудов в могильнике Бельбек IV в юго-западном Крыму // *Древности Евразии.* — М., 1984.
10. *Кунина Н. З., Сорокина Н. П.* Стекланные бальзамарии Боспора // *ТГЭ.* — 1972. — Вып. 13.
11. *Кунина Н. З.* К вопросу о западном импорте стекла на Боспор // *ТГЭ.* — 1984. — Вып. 24.
12. *Кунина Н. З.* Античное стекло в собрании Эрмитажа. — СПб., 1997.
13. *Сорокина Н. П.* Античное стекло в собрании Одесского археологического музея // *Археологические исследования Северо-Западного Причерноморья.* — К., 1978.
14. *Труфанов А. А.* Хронология могильников предгорного Крыма I в. н. э. — III в. н. э. // *Stratum plus.* — 2009. — № 4.
15. *Население предгорий Северо — Западного Кавказа в римскую эпоху: по материалам некрополя в Широкой Балке // Некрополи Черноморья.* — М., 2011. — Т. 4.
16. *Стржелецкий С. Ф., Высотская Т. Н., Рыжова Л. А., Жесткова Г. И.* Население округа Херсонеса в первой половине I тысячелетия новой эры (по материалам некрополя «Совхоз 10») // *Stratum plus.* — 2005. — № 4.
17. *Алексеева Е. М., Сорокина Н. П.* Коллекция стекла античной Горгиипии. — М., 2007.
18. *Арсеньева Т. М., Безуглов С. И., Толочко И. В.* Некрополь Танаиса. Раскопки 1981–1995 гг. — М., 2001.

